

САВРЕМЕНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОПЕРАЦИЈЕ ОРУЖАНИХ СНАГА

Мр Милан Миљковић, мајор

Према документима НАТО-а, психолошке операције сврставају се у категорију операција „вршења утицаја“, заједно са операцијама за успостављање цивилно-војних односа, јавним информисањем и информационим операцијама. Циљ психолошких операција јесте утицај на промену ставова и понашања противника, пријатеља и неутралне јавности на начин који одговара постизању националних, политичких и војних циљева организатора операција. У Северноатлантском пакту, израђена је заједничка стратегија за психолошке, информационе и медијске операције. ПСИОП јединице у армијама земаља НАТО постале су део Снага за одговор, јединице које представљају окосницу снага „алијансе“ за експедиционе војне операције. У оружаним снагама развијених земаља, на нивоу Генералштаба, постоје специјализовани органи и центри преко којих се руководи психолошким операцијама (ПСИОП Центри), а реализација се одвија преко посебних јединица – батаљона, чета и водова за ПСИОП. Јединице су кадровски попуњене стручњацима различитог профила и опремљене најсавременијим техничким средствима.

Кључне речи: *психолошке операције, психолошко-пропагандно деловање, полуистине, неистине, гласине, утицај на ставове и понашање, циљне групе, аудиовизуелна средства, „нови медији“.*

Увод

Од Другог светског рата до данас, у међународној војној теорији непрекидно се мењао назив делатности која је у прошлој деценији носила назив психолошко-пропагандно деловање (ППД), да би данас нашој стручној и широј јавности била позната као „психолошке операције“ (ПСИОП). У савременој страниј литератури, поред „стратегијске комуникације“, присутан је термин *Perception Management* – управљање перцепцијом противника. Савремене војне психолошке операције изводе се, у начелу, по следећим фаза-

ма: планирање операције, прикупљање обавештајних података о „слабим странама циљне групе“, процена циљне групе, избор метода и медија за деловање, претходно тестирање производа, израда и пласирање пропагандног материјала и мерење ефеката пропаганде. Развој савремених средстава за телекомуникације довео је и до коришћења „нових медија“ у ПСИОП активно-стима, употребе мобилних телефона, слања порука „циљној групи“ електронском поштом и тако даље. У актуелним међународним војним мисијама (Ирак, Авганистан – ИСАФ, БиХ – ЕУФОР, на КиМ – КФОР) присутно је повећано ангажовање јединица за извођење психолошких операција у реализацији широког спектра задатака. У оружаним снагама водећих земаља НАТО, као и војскама неких нама суседних земаља, озбиљно се ради на повећању бројног стања и опремању јединица за ПСИОП.

Психолошке операције или психолошко-пропагандно деловање

Анализирајући период од завршетка хладног рата до данас, када се говори о називу наведене активности запажа се трансформација примене термина од: пропагандног рата, психолошких операција, у новије време – медијски рат, неокортичко ратовање, информационе операције до – „управљање перцепцијом противника“ (*Perception Management*). Реч је, међутим, о синонимима за суштински исту појаву. У нашој војној теорији, која иначе од 2000-те оскудева са значајнијим стручним и научним радовима из те области, присутан је термин психолошко-пропагандно деловање (ППД), који је коришћен деведесетих година прошлог века. У савременим западним армијама, где је теорија и пракса психолошко-пропагандног деловања много развијенија, већином се користи термин „психолошке операције“ (ПСИОП). Када би се анализирале дефиниције те две активности, утврдила би се суштинска сличност, тако да је будуће коришћење појма „психолошке операције“ оправданије из разлога боље комуникације са војним теоретичарима страних земаља.¹ Такође, евидентна је тежња страних војних теоретичара да сталним развојем термина за активности психолошко-пропагандног карактера избегну негативну конотацију коју са собом носи термин „пропаганда“.

¹ Психолошко-пропагандно деловање дефинише се као скуп мера и активности које се предузимају ради изградње нових и промене постојећих ставова, мишљења, осећања, практичних поступака и понашања људи, супротно нормама друштва према којем је усмерена таква активност. Најчешће коришћена дефиниција за психолошке операције из Доктрине КоВ САД, FM-33, јесте: Психолошке операције (PSYOP – Psychological operations) представљају планске активности пропаганде и психолошких акција у миру или рату, усмерене на спољне непријатеље, пријатеље и неутралну јавност, како би се утицало на ставове и понашања на начин који одговара постизању националних циљева, како политичких тако и војних и састоје се од стратегијских, оперативних и тактичких психолошких операција.

Једна од често коришћених дефиниција јесте да су ПСИОП планиране операције којима се одређене, селектоване информације достављају циљним групама ради утицаја на њихове емоције, мотиве, објективно резонување, и коначно, на понашање страних влада, организација, група и појединаца.²

У ставовима изнетим у Доктрини КОВ-а ОС САД за психолошке операције из 2005, истиче се да „мисија ПСИОП утиче на понашање страних циљних група (ТА – *Target Audiences*) у складу са националним циљевима САД. Промена понашања стране циљне популације крајњи је циљ ПСИОП мисије. Мада је повезана са менталним процесом, приметна промена понашања циљних група оправдава и дефинише степен успеха психолошких операција. Наведена веза између утицаја и промена понашања представља њену оригиналност према којој се оне разликују и издвајају у односу на остале активности информационих операција (ИО) и на крају психолошке операције чине централном активношћу информационих операција“.³

НАТО дефинише ПСИОП као планиране психолошке активности у миру, током кризе и рата, усмерене према непријатељу, пријатељевој и неутралној јавности са циљем утицаја на њихове ставове и понашања у складу са политичким и војним циљевима алијансе.⁴

Циљ деловања психолошким операцијама

Циљеви психолошких операција, условно, могу да се поделе на опште, посебне и појединачне. Психолошке операције које се воде на дужи време и са општим циљем, углавном, изводе се ради утицаја на системе вредности великих група људи као што су нације, државе, верске заједнице, политички покрети или мултинационалне компаније (сопствене или конкурентске).

Посебни циљеви се односе на области човекових делатности као што су култура, традиција, морал и, посебно, борбени морал у рату.

Појединачни циљ се односи на један конкретан процес на ужем простору и за краће време. Ефекти су краткотрајни и брзо се уочавају. Такви циљеви се постављају и у извођењу ПСИОП-а оружаних снага на тактичком и оперативном нивоу.

У односу на објекте деловања (циљне групе) циљеви психолошких операција могу бити према:

– највишем државном и војном руководству – да се утиче на промене одлука, ставова и намера противничког руководства у смислу прихватања политичких, економских и других интереса друге стране;

² Војни речник, Министарство одбране САД, [<http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/>], мај 2007.

³ Приручник за Психолошке операције FM 3-05.30, Главни штаб Копнене војске САД, април 2005.

⁴ Доктрина НАТО за Психолошке операције (Nato Psychological Operations Doctrine) АЈР-3.7, март 2002, стр. 1–1.

– војсци – да се код војног руководства, командног кадра и припадника војске изазове дезоријентација и дилема у погледу одбране, ослаби њихов борбени морал и умањи одлучност за пружање отпора противнику;

– становништву – да се међу цивилним структурама изазове размишљање и дилема о сврсисходности отпора, умањи подршка становништва сопственом руководством, подстакне пружање пасивног отпора у погледу извршавања војне обавезе и организовање протеста као и други облици грађанске непослушности.

Заједнички циљ деловања према наведеним објектима јесте промена ставова, убеђења и начина понашања. Када се постигну наведене промене, може се оценити да је психолошка операција постигла успех. Противник је побеђен када је убеђен.

Значај и нивои извођења психолошких операција

Од завршетка Другог светског рата до данас психолошке операције развијале су се концепцијски, организационо и технички. Значај ПСИОП деловања у савременим војним и невојним операцијама постаје све већи.

Савремени амерички војни теоретичари потенцирају значај психолошких операција, као виталног дела широког спектра активности САД на дипломатском, информационом, војном и економском плану. Наводи се да је примена било којег стуба „националне моћи“, посебно војне моћи, увек имало и психолошку димензију. Страна перцепција америчке војне моћи значајан је фактор у процесу стратегијског одвраћања (*deterrence*). Ефикасност „одвраћања“ зависи од способности Вашингтона да утиче на перцепцију „америчке моћи“ код осталих земаља.⁵

У Северноатлантском пакту (НАТО), израђена је заједничка стратегија за психолошке операције и информационе и медијске операције. У армијама земаља НАТО јединице за психолошке операције постале су део Снага за одговор (*NATO Response Force – NRF*), јединица које представљају окосницу снага алијансе за експедиционе војне операције. У међународним војним мисијама (Ирак, Авганистан – ИСАФ, Конго, БиХ – ЕУФОР, на КиМ-у), уграђене су у састав тимова за цивилно-војну сарадњу (*CIMIC – Civil – Military Cooperation*) и тимова за осматрање и везу (*LOT – Liason and Observation Teams*), ангажовани су тимови за извођење психолошких операција према локалном становништву ради прихватања „страних трупа“ од локалног становништва, сталног утицаја и мерења расположења популације према међународним снагама и коришћења наведених јединица у обавештајно-извиђачке сврхе.

С обзиром на значај психолошких операција – то су „операције другачије од ратних“, „нератне операције“, или „сукоб ниског интензитета“ облици примене си-

⁵ Приручник FM 3-05.30, Главног штаба Копнене војске САД, април 2005, стр 1-1.

ле у међународним односима, настале као последица прилагођавања „политике силе“ новим међународним и унутрашњополитичким условима. У реализацији „операција другачијих од ратних“ (обавештајних, информационих, управљања кризом, хуманитарних, мировних...) незаобилазни елемент је примена психолошких операција, где јединице специјализоване за ПСИОП имају важну улогу. Од свих неоружаних облика угрожавања безбедности држава и народа, психолошке операције у савременим условима издвајају се као неминован, доминантан и све значајнији неоружани облик војног ангажовања. Оне су саставни део, пратилац и општи амбијент ратовања у свим његовим димензијама, а данас и у сфери „сајбер ратовања“. Значај познавања снага, средстава, облика и метода психолошко-пропагандног деловања у савременим условима намеће потребу да се психолошке операције, као неоружани облик „борбе“ и важно средство „утицаја“ на противника посебно изучава у процесу војног образовања.

Према значају и нивоу, психолошко деловање се изводи на: стратегијском, оперативном и тактичком нивоу .

На стратегијском нивоу деловање психолошких операција јесте у надлежности највишег државног и војног руководства земље. Она се предузима и изводи ради остваривања крупних националних интереса и утицаја на противничка и инострана државна, политичка и војна руководства, као и на јавно мњење других земаља. Тежишно их изводе цивилне институције и органи, док војни органи могу да учествују у подршци њиховог извођења.

Психолошка операција оперативног значаја изводи се на простору одређеног региона или земље ради утицаја на ставове противника и његовог становништва и подршке војном ангажовању сопствених снага.

На тактичком нивоу, ПСИОП се изводи на ужем простору, у зони борбених дејстава или зони одговорности мировног контингента тактичких јединица, ради утицаја на противничке снаге и становништво. Њиме се остварују парцијални, тренутни и краткорочни циљеви у оквиру подршке сопственим снагама за овладавање одређеног простора уз што мање сопствених губитака.

Војне јединице САД за психолошке операције тежишно изводе операције на оперативном и тактичком нивоу вођења оружаних сукоба. Током трајања постконфликтних периода и извођења нератних операција (*MOOTW – Military Operations other than War*), ПСИОП јединице САД подржавају и војне операције на стратегијском нивоу.⁶

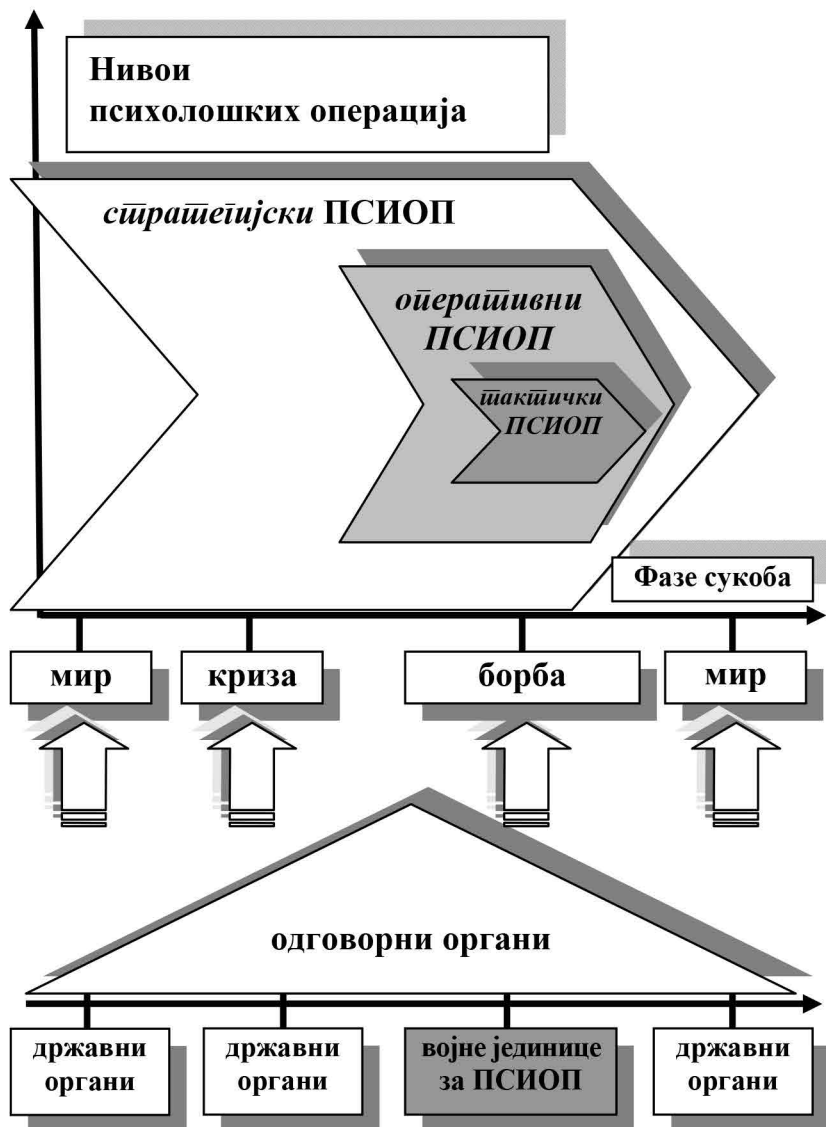
НАТО класификује психолошке операције на: стратегијске психолошке операције (*Strategic Psychological Activities – SPA*), психолошке операције за консолидацију (*Psychological Consolidation Activities – PCA*) и психолошке операције за подршку борбеним дејствима (*Battlefield Psychological Activities – BPA*)⁷ Стратегијске психолошке операције првенствено подразумевају дуго-

⁶ Приручник FM 3-05.30, Главног штаба Копнене војске САД, април 2005, стр 1–2.

⁷ *Nato Psychological Operations Doctrine AJP–3.7*, март 2002, стр. 1–1.

трајни политички утицај, операције за консолидацију усмерене су на придобијање циљних група, док операције подршке борбеним дејствима утичу на противника ради његовог „колебања и стварање сумње“ у могућност успешног отпора, до његовог осипања и преласка на сарадничку страну.

Фазе примене и нивои психолошких операција

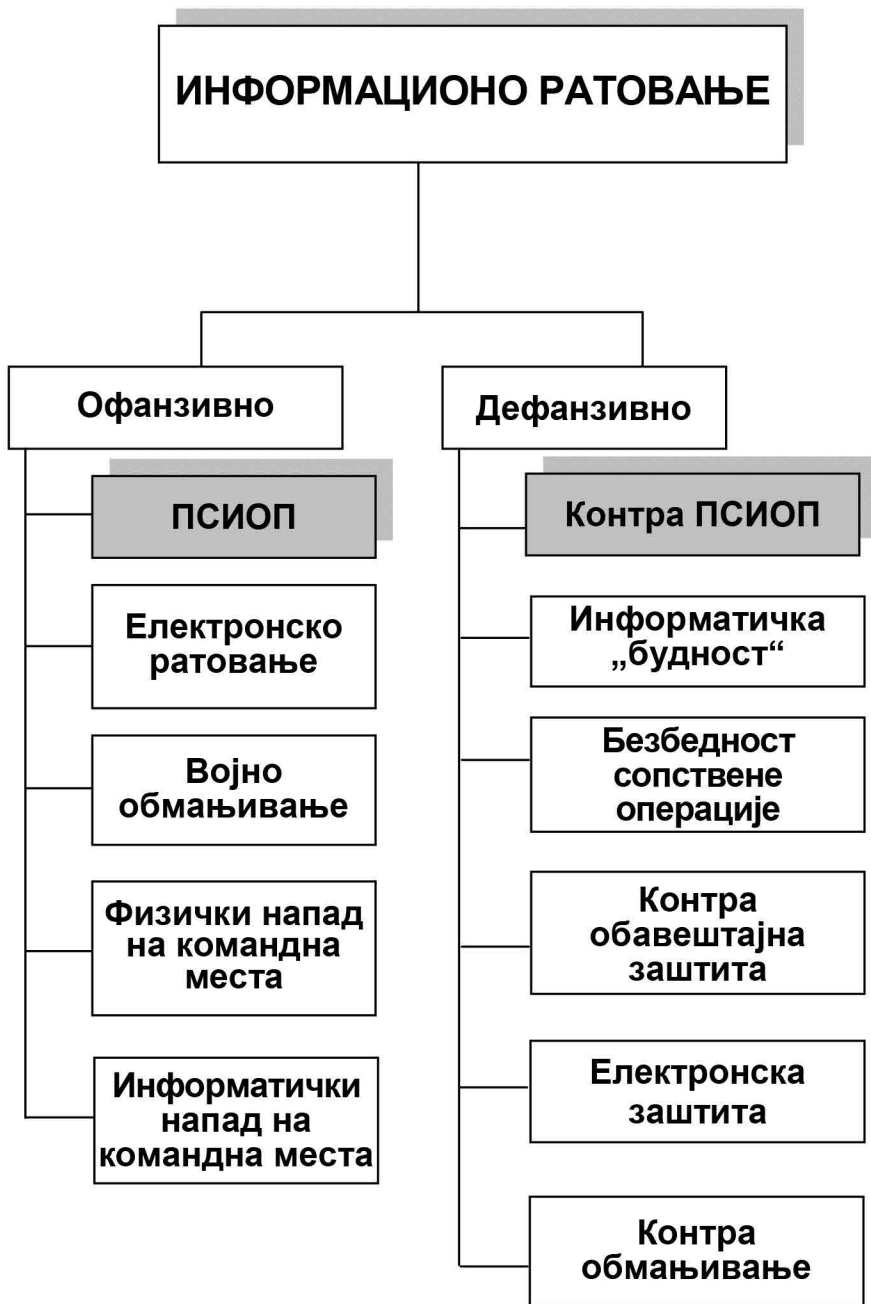

Место психолошких операција у савременим невојним и војним операцијама

У савременој војној теорији САД запажа се да се психолошке операције сврставају као део многих активности као што су операције „другачије од ратних“, „невојне операције“, „специјалне операције“, или „информационе операције“. То само говори да се психолошке операције примењује у широком спектру активности и операција оружаних снага земаља НАТО. Размотримо два најзаступљенија теоријска гледишта западних војних стручњака о месту психолошких операција у операцијама различитог нивоа.

На ширем политичком нивоу, психолошке операције са јавном дипломатијом, јавним информисањем, обмањивањем и тајним операцијама, део су „операција управљања перцепцијом противника“, које се изводе ради тога да се ког противничког политичког и војног руководства створи не-реална слика о међународном политичком и војном окружењу, што треба да доведе до погрешних одлука и потеза противника.

Према документима НАТО, психолошке операције сврставају се у категорију операција „вршења утицаја“, заједно са операцијама за успостављање цивилно-војних односа (*CIMIC*), јавним информисањем (*PI – Public Information*) и информационим операцијама (*INFOOPS – Information Operations*). Према војним експертима алијансе психолошке операције усмерене су и утичу у датој земљи на следеће циљне групе, као што су: руководеће структуре, припадници оружаних снага, паравојне формације, руководиоци главних партија, покрета и организација. С друге стране, у војној теорији САД заступљена је класификацијска подела према којој су психолошке операције део информационих операција (*INFOOPS*), где поред деловања психолошких операција, најзначајније место заузимају активности војног обмањивања (*Military Deception*), електронског ратовања (*Electronic Warfare*) и заштита војних операција (*OPSEC*). Ради максималне ефикасности примене информационих операција и стварања погрешне „перцепције“ код противника, постоји обавеза високе усклађености активности ПСИОП-а са другим активностима, посебно са јавном дипломатијом на политичком нивоу и војним обмањивањем при извођењу војних операција.

Извор: Приручник FM 3-05.30, Главног штаба Копнене Војске САД

Садржај и методе примене психолошких операција

Најчешћи садржај деловања ПСИОП-а су: „убедљиве и јаке“ информације (поруке), полуистине, „обмањивачке информације“ и дезинформације које се пласирају путем јавних гласила, дипломатских путем или „тајним каналима“.

Пропагандна информација и порука, пре свега, усмеравају се на оне психолошке чиниоце (перцепција, мотивација, сумња, страх, стрес – до психолошког шока и слично) који у различитим ситуацијама опредељујуће утичу на понашање људи. У односу на наведене чиниоце, развиле су се одговарајуће методе и технике психолошког деловања у миру и рату. У односу на ефекте који се према одређеној циљној групи желе постићи најчешће се примењују следеће методе:

- изазивања одређених емоционалних стања (до шокирања);
- утицаја на знање, ставове и уверења (до нивоа опредељивања у пракси);
- изазивања конфузије у систему вредности (дезороријентација);
- наметања властитих модела вредности (идеологизација);
- агресивно наметање модела понашања (индоктринација);
- нехумано мењање личности „жртве“ (испирање мозга).

Амерички стручњаци за пропаганду методе психолошког деловања сврставају у неколико група:

– у првој групи су очигледне методе: позив на ауторитет, тврдња, везивање за друге, неслагање, „светлуцава“ уопштавања, нејасноће, рационализација и поједностављење, пројектовање кривице и морално етикетирање, „најмање зло“, „обични“ људи.

– у другој групи су неуверљиве методе: невероватне истине, инсинуације, непроверене информације, поједностављење, „нека се чује друга страна“.

Снаге за извођење психолошких операција

При планирању, организовању и извођењу психолошких операција, на политичком нивоу, поред перспективних специјализованих снага и сопствене дипломатије, где год је то могуће укључују се: председници држава и влада, ресорни министри и други високи званичници земље и земаља савезника; међународне организације и форуми, спортске и хуманитарне; владине и невладине организације; део привредних, научних, културних и јавних радника, туристи и студенти, као и „пријатељске снаге“ противничке државе.

У оружаним снагама развијених земаља, на нивоу генералштаба и у видовским командама постоје специјализовани органи и центри преко којих се руководи психолошким операцијама (ПСИОП Центри), а реализација се одвија преко посебних јединица – батаљона, чета и водова за ПСИОП. Јединице су кадровски веома добро попуњене стручњацима различитог профила (етнолозима, социолозима, психолозима, стручњацима за односе са јавношћу, стручњацима за „нове медије“, новинарима, стручњацима за сателитску технику) и опремљене најсавременијим техничким средствима. У неким армијама и званично се називају органима за психолошка дејства, а у другим армијама, иако постоје, тако се јавно не називају јер термин психолошко-пропагандно деловање има негативну конотацију.

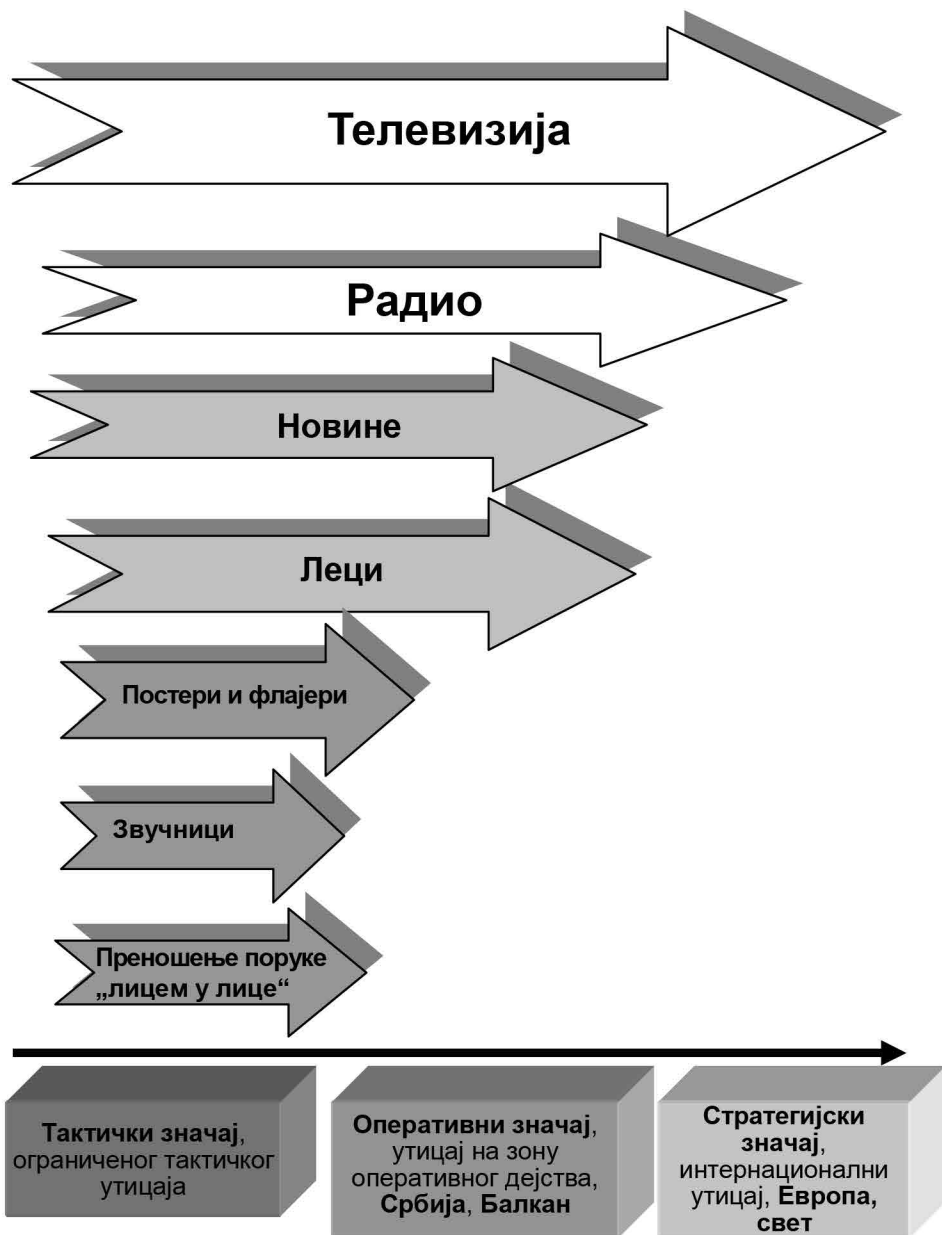
У неким армијама те снаге се налазе у саставу команде за специјална дејства (САД, Румунија и Пољска), а негде су у оквиру Центра за цивилно-војну сарадњу – CIMIC (Мађарска) или у надлежности обавештајних органа (В. Британија). Најорганизованије у том погледу су САД и неке чланице НАТО-а, посебно Немачка и Велика Британија.

Бивши министар одбране САД, Доналд Х. Рамсвелд, у последњем четворогодишњем прегледу одбране САД (6. фебруар 2006) у оквиру смерница за будући развој оружаних снага до 2010. године, дао је задатак да се јединице за PSYOP, (Psychological Operations and Civil Affairs units) повећају на 3.700 људи, што је повећање за 33% у односу на досадашње бројно стање. Циљ те промене јесте значајнија подршка јединицама за специјалне операције ОС САД, као и сличним јединицама у америчкој војсци. У оружаним снагама Велике Британије у току је повећање бројног стања јединице за ПСИОП (15. PSYOP група), за 100%. Слична је ситуација и у ОС Немачке, Бундесверу, где се са повећањем броја немачких јединица које учествују у мировним мисијама (ЕУФОР, КФОР, ИСАФ), повећало бројно стање јединице за ПСИОП (*ОП Инфо батаљон 950*), на преко 1.500 припадника.

Средства за примену психолошких операција

Примену деловања ПСИОП у постизању политичких и војних циљева и снагу његовог утицаја на јавно мњење, политику и односе у међународној заједници пратио је изразито брз и веома широк развој и примена средстава јавног комуницирања. Створена је могућност да се најшира јавност или одређена циљна група брзо и усмерено „информише“ о догађајима у свету, земљи, региону или на фронту зараћених страна, у складу са интересима оних који са њима располажу и који их користе у психолошком рату. Примена савремених техничких средстава у пропагандне сврхе условили су одговарајуће промене у начину обликовања психолошких операција, брзини преношења информација, и у њиховој класификацији.

Средства за извођење операција психолошко-пропагандног деловања и значај њихове примене

У прошлости је било различитих приступа у класификацији средстава за ПСИОП. За нас је најприхватљивија она подела⁸ која је изведена у односу на чулне основе пријема порука. Према тој класификацији познате су три групе средстава, и то: аудитивна, визуелна и аудиовизуелна.

Аудитивна средства ослањају се на чуло слуха. Најпознатији облици аудитивног посредовања порука су – жива реч (говор, беседништво), радио, и звучник, а аудитивни елементи – људски глас, музика, звук, шум, бука и други звучни садржаји.

Визуелна средства опредељује видни опажај (визуелна перцепција). Налазе се у све масовнијој употреби, а карактерише их одговарајућа симболизација.

Међу најпознатија визуелна средства спадају: штампа (новине, часописи, илустрације), леци, плакати, цртежи, слике, карикатуре, графички симболи, стрипови, књиге и слично.

Аудиовизуелна пропагандна средства плод су савремене науке и технике. Најпознатија су: филм, телевизија, средства информатичке подршке (рачунари, компакт дискови) и интернет. Најмоћније средство, данас, јесте телевизија. Помоћу вештачких сателита омогућено је да се у реалном времену прате догађаји са било које тачке на планети.

Интернет је моћно средство за ширење пропаганде. Интернетом и сателитским везама могуће је пласирати информације и пропагандне садржаје „изнутра“ и у условима затворености медијског простора одређене државе од утицаја других медија.

Принципи извођења психолошких операција

Психолошке операције се изводе на дужи или на краћи период. При извођењу ПСИОП-а, укључујући и психолошке операције које изводе оружане снаге, надлежни органи придржавају се одређених принципа извођења. Иако методологија примене ПСИОП-а зависи од врсте циљне групе према којој се спроводи операција, наведени принципи представљају основне смернице за све психолошке операције:⁹

1. *Мисија*. Најважнији принцип јесте да мисија за психолошке операције мора бити јасно дефинисана и јасно усклађена са задацима и визијом команданта војне јединице чије ангажовање она „подржава“ са својим „порукама“. Психолошка операција мора бити усклађена са политичким и војним циљевима мисије војног контингента.

⁸ Михајловић, В.: *Пропаганда и рат*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 64.

⁹ NATO Psychological operations doctrine AJP-3.7, март 2002, стр. 1–4.

2. *Истраживање и евалуација.* Теме психолошких операција, активности и симболи треба да буду засновани на истраживањима и анализама циљне групе, пријатељевих и противничких способности ПСИОП-а. После сваког конфликта следи дуги период постконфликтних стања, нереда, герилског и терористичког ратовања и немира, са промењеним степеном интензитета. Због тога је потребна континуирана евалуација активности ПСИОП-а ради добијања оцене релевантности и ефикасности мисије и савезничких циљева.

3. *Уживљавање (емпатија).* Фундаментална способност експерата за ПСИОП јесте да се „уживе“ са циљним групама, што у основи значи да „схвате и препознају начин размишљања, емоције, слабости, веровања, убеђења, моралне принципе, страховања и друге особине“ популације према којој се планира примена психолошких операција. На основу исправне анализе свих расположивих информација о циљној групи, укључујући студију о земљи, може да се помогне „уживљавању“, што представља есенцијални део процене и тренинга који претходи ангажовању ПСИОП јединица у конкретној зони операције. „Уживљавање“ са циљним групама помоћи ће у селекцији одговарајућих медија које за циљну групу представљају кредибилни и поуздан извор информација. Такав медиј се користи као средство преко којег се врши утицај.

4. *Координација.* Активности ПСИОП-а морају да буду интегрисане и координисане са целокупним концептом операције ради подршке мисији војног контингента на терену, посебно, позитивне перцепције савезничког контингента од локалне популације.

5. *Ажурност и правовременост.* Брза експлоатација одређених „тема“ и брза продукција „пропагандних порука“ јесте, често, пресудна за ефикасност психолошких операција. Због тога, брзо планирање, претходно тестирање и процес одобравања продукта за ПСИОП мора бити на таквом нивоу који ће омогућити брзо искоришћење „моменталних догађаја у корист сопствене мисије“. Због тога је потребно да се стручни кадрови који процењују и одобравају производ за ПСИОП уграде у најнижи могући ниво оперативних састава.

6. *Истинитост.* Целокупна мисија мора бити заснована на истинитим информацијама, и кад је год могуће на емпиријским подацима. Неистине и полуинформације су неприхватљиве за коришћење у било којој ПСИОП поруци.¹⁰

7. *Јавност извора.* Према доктрини НАТО-а, Северноатлантски савез води само „белу пропаганду“.

¹⁰ Пропаганда заснована на истинитим информацијама у жаргону се назива „бела пропаганда“ и јасно се зна ко је извор информације. „Црна пропаганда“ заснована је на неистинама, и често је продукт одређених служби. „Сива пропаганда“ заснована је на полуистинама и извор таквих информација није јасно дефинисан.

8. *Кредибилитет*. Веродостојност извора и поруке јесте фундаментално за успех мисије ПСИОП. Треба нагласити да иако информација може бити истинита, она може да се чини неверодостојна у очима циљне популације. Зато, јединице за ПСИОП мора да имају константан напор на одржању кредибилности сопственог рада и спречавању компромитације или деградације својих активности и порука.

Према доктрини НАТО-а, планирање психолошких операција, као интегралног дела војних операција, обавља се у складу са НАТО процесом за оперативно планирање (NATO's Operational Planning Process – OPP) који има пет основних фаза, а то су: иницијација, оријентација, развој концепта операције, развој плана операције и разматрање плана.

Планирање психолошких операција

Главне активности особља за ПСИОП током процеса оперативног планирања одређене војне операције приказане су у табели број 1.

Табела број 1

Фазе	Процес	ПСИОП продукти	Намена
1.	Иницијација	Ажурирање ПСИОП студија	Процена зоне ангажовања, прикупљање података на терену за „анализу мисије“
2.	Оријентација	Почетна „ПСИОП процена“	„Анализа мисије“, фокусирана на ПСИОП штабно планирање
3.	Развој концепта операције	Потпуна ПСИОП процена, концепт ПСИОП	Штабна процена, циљ да ПСИОП фактор у свакој варијанти (курсу) ангажовања буде схваћен од команданта
4.	Разрада плана операције	ПСИОП анекс план, план подршке	Дефинисати потребне ПСИОП јединице, ПСИОП циљеве
5.	Ревизија плана	Ревизија планова	Промена ПСИОП ангажовања

Извор: Доктрина НАТО за Психолошке операције AJP- 3.7

Током прве фазе ПСИОП-а нема директног утицаја на иницијални процес. У овој фази најважнија активност јесте израда детаљног списка потребних информација (*Requests For Information – RFI*) ради касније израде *ПСИОП анализе*. У оквиру процене зоне будућег ангажовања, нова истраживања о зони будућег ангажовања и могућим циљним групама врше се са циљем ажурирања *ПСИОП студија*. Пошто је чест случај да су *ПСИОП студије* неажурне, у тој фази планирања, *ПСИОП планери* захтевају додатне податке (*RFI*) од обавештајних органа (*J2 INTEL*) и одговарајућих агенција.

Током фазе оријентације, ПСИОП ће допринети анализи мисије и продуковати иницијалну *ПСИОП процену*, у којој ће бити изнети „центри гравитације“ у зони будућег ангажовања и одлучујуће фигуре у циљној групи.¹¹ Иницијална процена идентификоваће и ограничења за ПСИОП према циљној популацији, потенцијалне циљне групе, њене слабости и противничке *ПСИОП капацитете*. *ПСИОП процену* израђује *ПСИОП одсек* штаба команде одговорне за припрему и извођење операције.

У фази развоја концепта операције почетна *ПСИОП процена* прерађује се у потпуну *ПСИОП процену*, што укључује упоређивање различитих варијанти ангажовања (курса акције) трупа на терену (*COAs*) са психолошке перспективе и избор одређеног курса акције који психолошка операција може најбоље да подржи. Коначно, одобрен курс акције (*CONOPS*) диктираће у којем правцу ће се развијати *ПСИОП активности*.

Израда *ПСИОП анекса плана* главни је задатак током фазе разраде плана оперативног ангажовања. Главни задатак јесте добити одобрење од Савета НАТО за одабране *ПСИОП циљеве*. На основу анекса израђује се *ПСИОП план подршке (SUPPLAN)* који мора да садржи одабране *ПСИОП теме и циљеве*, дефинисане задатке *ПСИОП органа* на оперативном и тактичком нивоу, дефинисане потребне снаге за формирање *ПСИОП јединица* и дефинисане надлежне органе које ће одобравати и водити ПСИОП од стратегијског до тактичког нивоа.

Током целокупног процеса планирања психолошке операције, наставаља се и траје процес процене зоне ангажовања, анализа циљне групе и процена могућег утицаја на циљне групе, што доводи до измена у

¹¹ Савремене стране војне доктрине дефинишу „Центре гравитације“ као потенцијале одакле војне снаге противника црпе слободу за акцију, своју снагу и вољу за борбу.

ПСИОП плану. Основни циљ тих измена јесте допринос успешности *ПСИОП кампање.* Добијени резултати током *ПСИОП анализе* могу да се искористе за допуну комплетне обавештајне слике о зони будућег ангажовања и да допринесу ревизији основног плана оперативне употребе јединице.

План психолошких операција саставни је део – анекс плана употребе јединице. Израђују га специјализовани органи команде, а време и начин активирања јесте у надлежности команданта. Као основе за израду њеног плана узимају се: циљ и задатак претпостављене јединице, расположиве снаге и средства за њено извођење, врста и обим борбених активности које су у току и предстојеће активности, стање морала противника и међународна ситуација.

План психолошке операције обухвата: 1. врсту и обим психолошких дејстава које треба изводити; 2. циљеве психолошких дејстава за сваку етапу борбене операције; 3. главне (објекте дејства) правце у којима се усмеравају психолошка дејства; 4. време трајања психолошких дејстава; 5. простор извођења, услове и карактеристике зоне у којој ће се изводити психолошка дејства; 6. стање времена (као историјско-културолошка и астрономска категорија); 7. активности противника; 8. понашање становништва; 9. процењен степен могућег утицаја на припаднике противника; 10. сарадњу са савезничким снагама за вођење психолошких дејстава; 11. суседе и специјалне јединице које дејствују у зони извођења операције и 12. снаге и средства за извођење операције психолошког деловања.

Фазе извођења психолошких операција

Савремене војне психолошке операције изводе се, у начелу, по следећим фазама: планирање операције, прикупљање обавештајних података о „слабим странама циљне групе“, процена циљне групе, избор метода и медија за деловање, претходно тестирање производа, израда и пласирање пропагандног материјала и мерење ефеката пропаганде.

Циклус извођења психолошке операције

Улога обавештајног обезбеђења у планирању психолошких операција

Обавештајно прикупљање података о „слабим странама противника“ претходи планирању психолошких операција.

У обавештајном обезбеђењу психолошких операција, тежиште јесте у обавештајном раду на прикупљању „свежих“ информација о борбеној

спремности и моралу највишег државног и војног руководства противника, војске и становништва за пружање отпора; података о примерима нејединства, сукоба, пропуста у раду војног руководства који ће довести до губитака поверења народа и војника у своје политичко и војно руководство и тако даље. Подаци се прикупљају из различитих извора, а то су: закључци и анализе светских глобалних медија, закључци и анализе противничких медија, подаци добијени од страних и домаћих новинара, електронског извиђања (ЕИ и ПЕД), сателитског извиђања, дипломатски подаци, подаци од сународника у расејању, од обавештајних извора, министарства унутрашњих послова, значајних научних институција и других државних органа.¹²

Реализација операција психолошко-пропагандног деловања

Психолошке операције се најчешће реализују у оквиру „специјалне операције“ (психолошке, информативне и обавештајне) које касније прерастају у „операције подршке миру“ (*Peace Support Operations – PSO*) као што су: „операције за очување мира“, „операције за наметање мира“ и „хуманитарне операције“.

На основу разрађеног плана тимови за ПСИОП приступају извршењу задатака уз непрекидно прилагођавање новим променама ситуације у зони операције: управљају ТВ продукцијом и надзиру локалне ТВ системе; ажурирају текстове, аудио и видео траке са пропагандним садржајима на локалном дијалекту; организују производњу, штампање летака, памфлета, билтена и њихово емитовање и дистрибуцију, снимање и пројекције филмова пропагандног садржаја који су намењени локалном становништву, заробљеницима и сопственом људству; прикупљају и обрађују обавештајне податке за потребе ПСИОП-а; обављају анализу противничке пропаганде и одређују противмере. Спочетка операције спроводи се свеобухватна информативна операција против циљне земље, према сопственом и светском јавном мњењу. За извођење психолошких операција користе се, углавном, следећи начини и средства: преношење порука „лицем у лице“ путем људске речи (гласине), тв емисија, филмова, спотова, радио-емисија, а у рату још и лецима и друго.

¹² Милутиновић, М.: „Искусство из вођење пропаганде на подручју бивше СФРЈ“, *Психолошко-пропагандни рат* – стручна расправа, ЦВШ ВЈ, Београд, 1998, стр. 119.

Гласине као начин извођења психолошких операција

Један од најстаријих видова пропаганде и истовремено метода примене психолошких операција и средства утицаја на свест маса у психолошком рату јесу гласине. Узимајући у обзир њихово порекло, могу се издвојити две врсте психолошких операција: спонтане и намерно конституисане. Досадашња искуства указују на то да гласине спадају у једно од најсигурнијих и најснажнијих средстава пропагандног деловања. Многи стручњаци у свету сматрају их трећом димензијом рата. Оне делују тако што се убацују истовремено са више страна и преко различитих канала (агенти, леци, штампа, Интернет, радио и ТВ). Код гласина се заправо ради о намерном протурању у јавност разних дезинформација, строго дозираних садржина¹³, о неким догађајима и људима које под утицајем емоција оних који их примају бивају најчешће прихваћене, субјективно интерпретиране и даље преношене као нове чињенице, које, што се даље шире, имају све мање везе са реалношћу.¹⁴ У ратним условима непријатељ најчешће користи планске и намерно изазване гласине, једне усмерене ка унутрашњој јавности, а друге ка спољној, односно међународној јавности.

Ефекти психолошких операција

Праћење ефеката психолошких операција нужно је због повремене провере учинка. На основу резултата до којих се дође провером ефеката пропагандног деловања извлаче се одређени закључци о успешности дотадашњег деловања, обављању корекције или битније измене за даљи рад.

У праћењу ефеката обавља се процена успешности према следећим елементима: субјекат, пропагандна порука и објекат. Код субјеката (носиоца пропаганде) процењује се успешност примењене тактике деловања (ме-

¹³ Марковић, И.: „Психолошки метак у главу“, *Војни информатор*, бр. 3–4, Београд, 2000, стр. 108.

¹⁴ За настанак гласина највећи значај имају они мотиви који су везани за нека емоционална и интелектуална стања, као што су страх, мржња, надање, очекивање, радозналост и слично. Гласине се најчешће односе на одређене познате личности из државног и војног руководства које имају утицај на доношење, или саме доносе важне наредбе или одлуке, а које се тичу безбедности целокупне државе и нације. Такође, гласине се могу односити и на одређене догађаје и ситуације које се тичу безбедности већег броја група или појединаца, као што су страдања, рањавања, заробљавања, губици технике, непријатељево окружење, употреба новог оружја непријатеља и слично.

тоде, облици и средства) и непосредних оперативних извршилаца. Успешност пропагандне поруке процењује се преко садржаја, носилаца, времена, места, интензитета, учесталости и друго. У процени објекта (друштвене групе на коју се утиче) полази се од бројности, понашања и основних психосоцијалних карактеристика.

Из увида у наведене елементе могуће је доћи до закључака о томе да ли је порука послата у право време, да ли је изабран одговарајући непосредни оперативни извршилац, да ли је пропагандна порука била примерена садржају, да ли је остварила жељени ефекат или је изазвала подозривост објекта (циљне групе).

До података који омогућавају праћење ефеката деловања психолошких операција могуће је доћи на различите начине, али битно је нагласити да поред аналитичара у пропагандним јединицама и обавештајни органи могу да дају оцену ефеката пропаганде, поготово оних ефеката који нису јавно уочљиви (промена понашања државног и војног руководства, промена понашања неке јединице на бојишту).

Обавештајни органи су присутни на „противничкој“ територији, и на лицу места, близу циљне групе, легално као елементи неких институција, мировних снага или илегално, посредно или непосредно, оцењују ефекат психолошке операције.

Учинак пропаганде на јавно мњење сагледава се на основу података добијених анализом електронских медија и дневне, недељне и друге штампе – одговарајуће земље, тј отворених извора.

Ефекти психолошких операција најуспешније се прате у рату путем увида у ситуацију на војишту и на основу *информација које се добијају од ратних заробљеника*.

Ефекти се анализирају и упоређују након више узастопно поновљених мерења да би се могле унети одговарајуће корекције у односу на субјекат, поруку и објекат пропаганде, средства и методе деловања или предузети нова психолошко-пропагандна активност.

Заштита од деловања психолошких операција

Један од основних задатака контраобавештајних органа у многим оружаним снагама јесте борба против непријатељеве пропаганде. Предузимање одговарајућих мера и поступака за развијање отпорности и заштите припадника војске и становништва од негативних пропагандних утицаја мора да се схвати као стратегијска категорија одбране.

Реализацијом планова и програма борбене обуке војника и јединица родова и служби војске и других облика оспособљавања и образовања офи-

цирског кадра омогућено је да се припадници војске упознају са циљем, снагама, средствима, методама и облицима примене ПСИОП-а могућим штетним последицама и ефикасним мерама супротстављања и сопственом заштитом. Овде треба да постоји сарадња са обавештајним органима који могу да дају податке о непријатељевим снагама и средствима за ПСИОП као и са новим и конкретно предузетим облицима и методама противничке пропаганде.

У супротстављању гласинама и очувању психолошког здравља припадника војске, најважније је благовремено, реално и потпуно информисање, које даје неопходне елементе за разумевање конкретне ситуације (нпр. реалне информације о важним појединцима или догађајима на које се гласина односи, давање правих података о односу снага на фронту, о непријатељу, о предстојећим борбеним дејствима, о очекиваној употреби борбених средстава, о успесима и неуспесима, и тако даље. Друга битна претпоставка у борби против гласина јесте развијање критичког мишљења према свему ономе што може да личи на гласине.

Искуства из психолошких операција

Потпуковник Стивенс, некадашњи начелник одељења за психолошке операције у оперативној команди Главног штаба НАТО у Монсу, у Белгији, изнео је да су искуства током операције „Ирачка слобода“ и искуства НАТО на Балкану показала значај операција „Управљања перцепцијом“ (*Perception Management*) и ПСИОП-а као њиховог саставног дела и подвукао потребу развоја средстава и начина да се експлоатише тај аспект моћи, а са друге стране значај предузимања мера заштите од психолошких операција непријатеља и других асиметричних војних и политичких способности.¹⁵

Према речима Стивенса била је погрешна претпоставка коалиционих снага да ће „употреба масовне војске и прецизне муниције шокирати и уздрмати Ирачки режим“ који ће се срушити као кула од карата. Уочена погрешна процена натерала је конвенционалне америчке трупе да промене свој приступ и да натерају њихове ПСИОП снаге да промене и преиспитају њихове „пропагандне теме и поруке“, на оне које ће се више заснивати на сталним и непрекидним применама ПСИОП продуката а не „једним снажним који ће одувати непријатеља“.¹⁶

¹⁵ Колинс, С.: „Игре ума“, НАТО ревија, лето 2003.

¹⁶ Коалиција је намеравала и да обликује општи поглед и перцепцију „америчке јавности“ о конфликту, користећи и „уграђивање“ новинара у војне јединице које су биле ангажоване, што се показало као добар потез јер су се, после одређеног времена ти новинари везивали за те јединице, и што смо добијали извештаје са лица места у реалном времену.

Као резултат промене приступа, током трајања кампање на Ирак бачено је више од 40 милиона летака. У војним операцијама у Ираку и на тактичком нивоу, коришћене психолошке операције биле су ефикасне. Тактички ПСИОП елементи са возилима која имају звучнике имали су посебан ефекат на убеђивање изолованих и окупираних ирачких јединица да се предају, помоћи у одржавању контроле над Ирачким затвореницима, чак и за извођење обмана над ирачким јединицама, пуштајући звукове и ефекте тенковских дејстава и хеликоптера преко звучника.

Једна од највећих иновација у ПСИОП методама јесте слање „убедљивих порука“ на мобилним телефонима или и-мејлова најважнијим личностима ирачког режима. Поред летака и „нових медија“ коришћен је и радио програм, емитован са фиксног места као и са специјалног *EC-130E Commando Solo* авиона. Емитовањем радио програма, америчког – *Radio Sawa* („Заједно“), британског – *Radio Nahrain* („Две реке“), коалиционе снаге су желеле да електронски пригуше режимски радио програм.¹⁷ Оно што је чудно, да су планери војне акције „Ирачка слобода“ мало придали значај постконфликтним ПСИОП активностима. Као резултат тог пропуста, Ирански агенти, посебно у јужном Ираку били су у прилици да попуне информациони вакуум. Схватајући грешку САД је ангажовала цивилне агенције да емитујући вести и брзо попуне тај вакуум. Међутим, те вести биле су емитоване на амерички начин и неприлагођене „ирачком слушаоцу“ нису донеле резултате.

Прелиминарни закључци

Напори за освајање „срца и душе“ противника воде се и данас несмањеним напором, и наставиће се још годинама. Примена психолошких операција, у ствари, треба да буде један од важних елемената излазне стратегије у сваком сукобу. Њена примена изузетно је важна у постконфликтној фази. Психолози ту појаву објашњавају сталном људском потребом за попуном информационог вакуума, као и психолошком потребом за потврђивањем одређених ставова и „утехом“.

У савременим војним теоријама западних земаља и текућим војним операцијама има тенденција да се „избегава“ термин психолошке операције и да се користи „много прихватљивији“ израз „информационе операције“ – *Information Operations (INFO OPS)*. С друге стране, док термин „информационе операције“ није семантички чврст, коришћење оба термина доводи до забуне војне планере, чак и до тога да поистовећују те две операције. Стављање ПСИОП-а у под-

¹⁷ Колинс, С.: „Игре ума“, НАТО ревија, лето 2003.

групу информационих операција води редукцији значаја психолошких операција. Значај ПСИОП-а постаје све већи¹⁸ с обзиром на претпоставку да ће НАТО тежити да дуже време буде присутан у осетљивим и конфликтним подручјима, где ће се савремене локалне медијске куће такмичити са алијансом у већем утицају на перцепцију локалног и циљног аудиторијума.

Закључак

Психолошке операције (PSYOP) у оружаним снагама земаља НАТО добијају све више на значају. Израђена је заједничка НАТО стратегија за психолошке операције и њој сродне информационе (INFOOPS) и медијске операције. Јединице НАТО за ПСИОП деловање постале су део Снага НАТО за одговор (*NATO Response Force – NRF*), јединица које представљају окосницу снага алијансе за будуће експедиционе војне операције. Иако је развој савремених средстава за комуникације увео нове облике и методе примене ПСИОП-а, суштина процеса планирања, организовања и извођења пропаганде остала је иста. У међународним војним мисијама НАТО у Ираку и Авганистану психолошке операције за освајање „срца и душа“ локалног становништва воде се несмањеном жестином, са проценом да ће се са њиховом применом наставити. Њихова примена треба да буде један од важних елемената излазне стратегије у сваком сукобу или ангажовању војних коалиција. Значај познавања снага, средстава, облика и метода примене психолошких операција у савременим условима намеће потребу да се ПСИОП, као неоружани облик борбене активности посебно изучава у процесу војног образовања.

Литература

1. *Доктрина НАТО за Психолошке операције (Nato Psychological Operations Doctrine) AJP-3.7*, март 2002.
2. *Приручник FM 33-1*, Главног штаба Министарства Војске САД, 1987. (Превод на српски: Бошко Чолак-Антић, *Психолошке операције*, Београд, 1992.
3. *Приручник за Психолошке операције FM 3-05.30*, Главног штаба Копнене војске САД, април 2005.

¹⁸Један од фактора који поткопава идеју „светског глобалног става“ о неком проблему јесте и појава пролиферације извора вести (proliferation of news sources). Повећан број сателитских телевизијских вести и станица и интернет веза створило је сложенију ситуацију да се глобално утиче на мишљење људи, чак и регионално. Природно је да светска „муслиманска популација“ више гледа и „верује“ Ал Џазири а не CNN-у.

4. Аћимовић, Н.: „Психолошка подршка војним операцијама“, *Нови Гласник*, бр. 5, ВИЗ, Београд, 2002.
5. Вулетић, Д.: „Јефтино средство великог утицаја“, *Војни информатор*, бр. 6, НИЦ „Војска“, Београд, 2006.
6. Михајловић, В.: *Пропаганда и рат*, ВИЗ, Београд, 1984.
7. Вулетић, Д.: „Психолошко ратовање у савременом сукобу“, *Војни Информатор*, бр. 4–5, НИЦ „Војска“, Београд, 2004.
8. Гилфорд, Ј. П.: *Основе психолошке и педагошке статистике*, Савремена администрација, Београд, 1968.
9. Јовановић, В.: „Остваривање циљева рата без употребе оружане силе“, *Војни информатор*, бр. 2–3, НИЦ „Војска“, Београд, 2001.
10. Колинс, С.: „Игре ума“, *НАТО ревија*, лето 2003.
11. Марковић, И.: „Психолошки метак у главу“, *Војни информатор*, бр. 3–4, НИЦ „Војска“, Београд, 2000.
12. Милутиновић, М.: „Искуство из вођење пропаганде на подручју бивше СФРЈ“, *Психолошко пропагандни рат – стручна расправа*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1998.
13. Милосављевић, С.: *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије ФПН, Београд, 1980.
14. Михајловић, В.: *Пропаганда и рат*, ВИЗ, Београд, 1984.